

SARUSI KISS BÉLA

MURÁNYI KATONAI UTASÍTÁSOK A XVI. SZÁZADBÓL

A végvárrendszer egyes végváraiban szolgáló udvarbírák utasításai a kamarai szervek iratanyagaiban nagy számmal maradtak az utókorra.¹ Ezekben az utasításokban — mégha gyakran olyanok részére adták, akik kapitányi posztot is elláttak —, nem, vagy alig szerepelnek a katonai feladataikra vonatkozó előírások, mivel azokat külön utasításban rögzítették. Az egyes várak élén a katonai feladatokkal megbízott kapitányok részére külön kiadott utasítások ugyanakkor alig maradtak fenn. A bécsi hadilevéltár (Kriegsarchiv) XVI. századi iratsorozata ugyanis erősen töredékes, és csak egy másolati kötet tartalmaz viszonylag jelentős mennyiségben, erre az időszakra vonatkozó bestallungot és utasítást.² Éppen ezért nagyon fontos minden hasonló forrás számbavétele és közlése.

Murány 1549. augusztus 15-től a század folyamán végig királyi kézen volt.³ 1550-ben I. Ferdinánd Dominics Gáspárt kapitánnyá nevezte ki, aki 1557 márciusáig látta el hivatalát. Utóda Maskó Menyhért volt, akit 1559. június 27-én udvarbírónak is kineveztek, ezzel egyesítették a két tiszteket. Maskót mindkét tisztségében 1584-ben Julius Herberstein követte. Hadászati szerepének csökkenése miatt Murány várát és uradalmát 1602. március 8-án Julius von Herberstein kapta zálogba, akivel mint a vár utolsó királyi prefektusával szemben, jelentős tartozást halmozott fel az uralkodó.⁴

Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy a korszakban működő három murányi kapitány felfogadási szerződése (Bestallung), illetve Dominics Gáspár és

---

1 XVI. századi uradalmi utasítások. Utasítások a kamarai uradalmak prefektusai, udvarbírái és ellenőrei részére. Szerk. és a bev. tan. írta: Kenyeres István. I–II. köt. Bp., 2002. (A továbbiakban: *Kenyeres*, Utasítások.)

2 Österreichisches Staatsarchiv (= ÖStA) Kriegsarchiv (= KA) Sonderreihe des Wiener Hofkriegsrates, Bestellungen (= Bestellungen).

3 Jelen bevezető csak az utasításokkal kapcsolatos áttekintésre szorítkozik. A vár és az uradalom történetére röviden lásd: a murányi prefektusok, így Maskó Menyhért és Julius Herberstein 1559-es, 1574-es illetve 1584-es, az udvarbírói teendőkről szóló kiadott utasításai elé írt bevezetőt: *Kenyeres*, Utasítások 471–474. p.

4 A murányi kapitányok életrajzi adattárát lásd: *Sarusi Kiss Béla*: Murány tisztségviselői a XVI. században. In: *Fons* 11. (2004) 2. sz. 397–441. p. (A továbbiakban: *Sarusi Kiss*, Murányi tisztségviselők.)

Julius Herberstein kapitányi utasítása is fennmaradt. Mindhármukat akkor nevezték ki kapitánnyá, amikor a végvárrendszerben illetve irányításában kisebb–nagyobb átalakulásra került sor, így figyelemmel kísérhetjük, hogy Murányt hogyan érintették a végvárrendszer katonai szervezetének változásai.

A murányi udvarbírói utasítások jól elkülönültek a kapitányi utasításoktól, azokban katonai feladatra vonatkozó részeket alig, rendészeti feladatokat pedig csak kismértékben lehet találni. Feigel Péter udvarbíró utasításának 7., illetve 8. pontja az uradalom határainak védelméről szólva csak utal a kapitány fegyveres erejének felhasználására, azzal a kiegészítéssel, hogy ha erre saját ereje nem elegendő, igénybe veheti a kapitány segítségét.⁵ Feigel fegyveres ereje minimális volt, 5 lovas ill. 4 gyalogos katona állt rendelkezésére. Kristán Balázs udvarbíró utasításában a gonosztevőkkel szembeni fellépésnél (15. és 16. pont) és azok őrzésénél vehette igénybe a kapitány erejét.⁶ Valószínűleg a két tisztség különállása esetén ebből is viták származhattak, mivel a kapitány számára gondot jelenthetett az udvarbíró fegyveres kísérettel történő ellátása.

Murányban 1551–1558 között egy külön poszt létezett a vár élelmezési feladatainak irányítására. A tisztség első betöltőjének Kaspar Khöler élelmesternek is előírták a kapitánnyal való együttműködést, a zsoldfizetés illetve a vár élelem tartalékainak felhalmozása esetén.⁷ Különös, hogy bár már az első kapitányi utasításban is hivatkoznak az élelmesteri tisztre, azt csak Feigel Péter udvarbíró távozása után hozták létre.

A két tisztség egyesítése után Maskó két, valamint Herberstein egy udvarbírói utasításában a rendelkezésére bocsátott személyek között már nem találhatók fegyveresek, amely nyilvánvalóan annak következménye, hogy a kapitányi tisztet is ellátó prefektus részére ez már nem volt szükséges. Utasításaikban rendészeti feladataikat sem említik, amelyek ellátása evidensen, a kapitányi utasítás tartalmazott intézkedéseket. Mindkét prefektus udvarbírói instrukciója ezért csak utal a kapitányi utasításra (2. pont).

Az utasítások kiadása és az új prefektus beiktatása összetett eljárás volt. Herberstein hivatalkezdésének ezzel kapcsolatos iratanyaga — fogalmazványokban — a Haditanács iratsorozatában bestallungja mellett maradt fenn.⁸ Miután

---

5 *Kenyeres*, Utasítások 478–479. p.

6 Uo. 486–487. p.

7 Kaspar Khöler murányi élelmester, valamint a gömri tizedszedők részére kiadott utasítás: *Sarusi Kiss Béla*: Élelmesteri és tizedutasítás a XVI. század második feléből. In: *Fons* 9. (2002) 1–3. sz. 203–226. p. Jelen forrásközlést az is indokolta, hogy így teljessé válik a murányi tisztviselőknek kiadott, jelenleg ismert utasítás jellegű források megjelentetése.

8 ÖStA KA Bestallungen No. 346.

Herberstein 1584. január 10-én aláírta reverzálisát, Ernő főherceg január 17-én kiadott az összes murányi katonának (a hadnagynak, zászlósnak, a parancsnokoknak valamint az összes német és magyar katonának) egy parancsot, miszerint Maskó Menyhért helyére Herbersteint nevezte ki. A katonák teljes engedelmisséggel tartoztak neki a vár védelme, vagy más fegyveres események alkalmával úgy, ahogyan azt nekik bővebben az „artikelbrief”-jükben meghagyták.⁹ Eközben, egy január 14-én kelt fogalmazvány szerint, az új murányi kapitány beiktatásáról és a katonák fizetéséről utasítást adott a főherceg az udvari kamarai tanácsosok részére is, amiből kiderül, hogy Herberstein-nek már megparancsolták, hogy [január] 25-től hivatalát köteles átvenni. A vár igazgatását, a bevételek kezelését és a készletek átadását illetően a főherceg biztosokat küldött ki, akik Herbersteinnek, az uradalom határait is be kellett mutatniuk. Mindezek mellett a biztosoknak egy kimutatást kellett készíteniük, amiben azt a 65 katonát írták össze, akik a következő szemle alkalmával fizetést kaphattak. Ezt a jegyzéket Stynzl [fizetőmesternek] kellett átadni. (Herberstein utasításában ugyanis nem került meghatározásra a várban szolgáló katonák száma és összetétele, hanem csak erre, a fizetőmester által összeállított jegyzékre utaltak.)

Joggal feltételezhetjük, hogy azok a pontok, amelyek a bestallungokban és az utasításokban is előfordulnak azt jelentik, hogy azokat kiemelten fontosnak tartották. Érdekes tehát ezeket sorra venni:

- a felettesi rend szabályozása,
- a várba engedett idegenek kezelése,
- a murányi katonák várból való kimaradása,
- illetve a kapitányok saját eltávozása a várból szerepelt mindkét iratban.

Közösek a bestallungok és az utasítások azon pontjai is, melyek Dominicsot (és valószínűleg Maskót) az udvarbíróval való jó kapcsolattartásra is utasították. A bestallung és a kapitányi utasítás között jelentős eltérés, hogy a bestallungban csak a közvetlenül a kapitány szolgálatára adott 24 fős katonai személyzetet sorolták fel.

Herberstein 1584-ben kiadott utasításában a Haditanács illetve a „jelenlegi vagy a jövőbeni bányavidéki főkapitány”-ra való utalás, már az átalakuló végvári szervezetet tükrözi. A Haditanács, mint a hadigazgatás központi kormányszerve 1556-ban jött létre. Arra nincs biztos magyarázat, hogy Maskó bestallungjában miért nem rögzítették, hogy a Haditanács Maskó Menyhért felettes szerve is. Ennek valószínűleg az lehetett az oka, hogy az utasítás kiadásakor még csak négy hónap telt el a Hadita-

9 Az artikelbriefre való utalás: ÖStA KA Prot. Bd. 140. fol. 31v. 1557. április. *Pálffy Géza*: Katonai igazságszolgáltatás a királyi Magyarországon a XVI–XVII. században. Győr, 1995. 51. p.

nács megalakulásától. A bányavidéki főkapitányság 1557-ben még nem létezett végleges formájában, annak szervezete csak az 1570-es évek elején rögzült.

1557-ben a murányi őrség katonái részére a Haditanács külön ítélkezési rendszert vezetett be: részükre ún. „Artikelbrief” került kibocsátásra. Sajnos ez nem maradt az utókorra, ezért is rendkívül érdekesek a Herberstein részére kiadott utasítás azon pontjai melyek a várban folytatott ítélkezésre vonatkoznak. (6. és 7. pontok). Az utasítás rögzíti, hogy ez alapján kell a katonákkal szemben eljárnia.

Herberstein lehetőséget kapott arra, hogy belátása szerint a létszámot csökkentse ill. növelje. (A tisztek esetében ugyanakkor a felettes szervek véleményét is kérnie kellett.) Az elbocsátás okairól és módjáról is részletes szabályokat írtak elő számára. Csak német katonákat vehet fel az eltávozók helyére és a zsolddal nem élhet vissza. A két utasítás közötti különbségek közé tartozik az is, hogy Herbersteinnek előírták hat bányász/munkás állandó zsolddban tartását és munkájukkal a kastély falainak javítását. A foglyul ejtett törököket egyszerűen kellett élelmeznie.

Abból a kevés fennmaradt bestallungból/utasításból, amely ránk maradt érdemes Christoff Görtschacher trencsényi kapitány reverzálisát és bestallungját a most közölt forrásokkal összehasonlítani.¹⁰ A trencsényi kapitány részére kiadott reverzálisban Görtschacher elismerte, hogy a várat átvette és ígéretet tett, hogy úgy őrzi meg, ahogyan azt neki a bestallungban előírták. A bestallung szerint az uralkodó számára mindenkor gondoskodnia kellett a vár megőrzéséről, a neki átadott leltár szerint köteles volt mindent megőrizni. Egy hadban jártas és alkalmas helyettést állíthatott maga mellé, akinek azonban az uralkodó számára is meg kellett felelnie. A helyettes ugyanúgy tartozott felesküdni minden előírás teljesítésére, mint a kapitány. Semelyik tisztet vagy közönséges zsoldost sem bocsáthatta el vagy vehette fel az uralkodó vagy a főhadparancsnok tudta nélkül. A vár kapuit csak alkalmas időben tarthatta nyitva, máskor csak nagy szükség esetén. Feladatai ellátására állandó őrséget biztosítottak, akik egyharmada minden éjjel köteles volt őrséget adni. Görtschacher a bestallung záradékában esküt tett Niklas Graf zu Salm főhadparancsnoknak a fentiek betartására és arra, hogy biztosítékul jelenlegi és jövőbeni minden vagyonát felajánlja.

A trencsényi bestallung sok olyan pontot tartalmazott, amelyek a murányi kapitányok utasításaiban is szerepeltek: ilyen például, a katonák elbocsátásának módját szabályozó, a helyettes kiválasztására vagy az őrségre vonatkozó kitétel. A két bestallung közötti egyezések elsősorban a formai jegyekben, az eskü és a záradék

---

10 ÖStA KA Alte Feldakten (= AFA) 1549. Jan. Fasc. I. No. 1. Trencsén, 1549 január 30. Christoff Görtschacher eredeti reverzális Trencsényi vár átvételéről, illetve ezzel egybe foglalva a bestallung is.

tartalmában illetve a felettes személy, Niklas Graf zu Salm főhadparancsnok (1546–1550) megnevezésében van. Összességében tehát megállapítható, hogy a Görtschacher részére kiadott bestallung/reverzális egyben utasítása is volt, külön utasítást pedig nem kapott. Ezt erősíti, hogy — mindhárom murányi bestallunggal ellentétben —, az iratban arról nincs szó, hogy Görtschacher külön utasítást kapott volna.

A Dominics Gáspár murányi kapitány részére adott bestallung és utasítás kiadására a Görtschacher részére adott bestallung/reverzális után több mint egy év után került sor. Ennek ellenére sok lényegi eltérést nem találunk a kettő között. A különbségek leginkább abból adódnak, hogy a murányi utasítások bővebbek, ebből adódóan részletesebbek is. Dominics bestallungja meghatározza a kapitány fizetését, az őrség létszámát és pontos tagolását, utasításában pedig az eltérések a katonákra vonatkozó általános rendszabályokkal kapcsolatosak. Maskó Menyhért bestallungjában csak a személyére vonatkozó eltéréseket változtatták meg, valamint ellátmányán változtattak. (Ebből következik, hogy Maskó utasításának szövege valószínűleg ugyanaz volt mint elődjéé.)

A trencsényi bestallung és a murányi bestallungok–utasítások közötti egyezések azt mutatják, hogy Niklas Graf zu Salm-nak jelentős szerepe lehetett azok megfogalmazásában. Salm ugyanis ebben az időben a végvárrendszer egészében és az egyes végvárakban olyan szervező tevékenységet folytatott, amely a végvárak mindennapi működését alapvetően meghatározta.¹¹ Mindezek jól tükröződnek ezekben a forrásokban. Ez azt is jelentette, hogy azokba a várakba, ahol nem magyar kapitányok és nem csak magyar őrség került, modernebb, a nyugati zsoldos katonaságnak inkább megfelelő irányítást szervezhetett.

Murányban már az 1551-es évtől kezdve jelentős hadszertár működött, illetve a magyar végvárak közül elsőként ágyút is készítettek a várban. Ezért a kapitányi utasítások után a Bambergből származó Hans Volradt murányi fegyvermesternek¹² a fegyvermesteri és a bognári feladatainak ellátásáról kiadott bestallungját is közlöm, ezzel példázva azt, hogy alacsonyabb beosztású személyek is kaphattak bestallungot. Sajnos Volradt utasítása nem maradt fenn (valószínűleg ilyen nem is kapott). A bestallung konkrét tevékenységéről pusztán annyit említ, hogy ahová az csak szükséges, fegyvereket és tüzérségi felszereléseket kell készítenie. Ami érdekesebb, hogy az egri fegyvermesterrel szemben, neki a hadszertáros feladatait is el kellett látnia.

11 Niklas Graf zu Salm királyi főhadparancsnok működésére részletesebben: *Pálffy Géza*: A császárváros védelmében. A győri főkapitányság története 1526–1598. Győr, 1999. 65–72. p.

12 Személyére részletesen: *Sarusi Kiss*, Murányi tisztviselők 423–424 p.

Hangsúlyoznom kell, hogy a közölt kapitányi utasításokra jellemző az, ami minden „utasítás-szerű” forrásra vonatkozik. Ezekből a kívánatos illetve az ideális helyzet ismerhető meg. Kutatásaim során sok esetben találkoztam azzal, hogy az udvarbírói vagy a katonai utasítás előírásait be nem tartva cselekedtek az utasítást kapó tisztviselők. Sok esetben pedig arról van szó, hogy olyan feladatokat is elláttak, amelyekről az utasítások szót sem ejtenek.

A közlés elvei¹³

A könnyebb hivatkozás és visszakereshetőség érdekében [...]ben szereplő sor-számokkal láttam el a pontokat.

Herberstein utasításának és bestallungjának *csak a lényegesebb, tartalmi eltéréseit* közlöm a regesztában és lábjegyzetben. A főszövegben *kurzívált részek* mindig valamilyen eltérésre utalnak:

- amennyiben nem található *a kurzívált szövegrész* végén jegyzet, akkor az azt jelenti, hogy a variáns-szövegben ez a rész *nem szerepel (hiány)*,
- amennyiben jegyzet található *a kurzívált szövegrész* végén, akkor a *variáns szöveg eltérését* közlöm a jegyzetben. A variáns szöveget betűjel jelzi. Két szövegvariáns képlete:
  - a) A Dominics féle utasításban nem szereplő, ám a Herbersteinnél többletet jelentő szöveget lábjegyzetbe tettem Pl. ¹ **H** többlete: ...
  - b) A Dominics utasításában többletet képező, ám a Herberstein utasításában nem szereplő szöveget *kurzíváltam*. Teljes pontok hiányzására lábjegyzetben hívom fel a figyelmet.

Csak a tartalmi változásokat közlöm. Amennyiben a variáns-szövegben több egymást követő pont is eltérő tartalommal szerepelt, akkor ezeket teljes egészükben lábjegyzetben szövegvariánsként közlöm, ekkor a pontokat kis betűvel jelölöm pl. [a.].

A *regeszták* készítésénél a tömörségre törekedtem és igyekeztem minden német nyelvű kifejezést magyarra fordítani.

A forrás *szövegghűen* került átírásra, a szövegben előforduló valamennyi hangalak megtartásával. A források szövegeiben alkalmazott rövidítéseket minden esetben feloldottam.

---

¹³ A közlés módszere megegyezik a XVI. századi uradalmi utasítások közlésénél alkalmazottakkal. *Kenyeres*, Utasítások 88–89. p.

A közölt források lelőhelyei

Dominics Gáspár utasításából tudomásom szerint egyetlen eredeti példány sem maradt fenn. Jelen forrást az Österreichisches Staatsarchiv Finanz- und Hofkammerarchiv-ban őrzött példány alapján közlöm.¹⁴ (A közlésben azért ezt a példányt választottam, mert az általam ismertek közül ez a legegységesebb.) Az ugyanitt őrzött Gedenkbuch sorozatban is fellelhető a közölt teljes iratsorozat.¹⁵ A német nyelvű bestellung egy nagyon rossz állapotú példánya a Kriegsarchivban található,¹⁶ míg az utasítás latin nyelvű verziója a Magyar Kamara iratanyagai között is fellelhető.¹⁷ Maskó Menyhért bestellungja a Kriegsarchivban maradt fenn.¹⁸ Herberstein utasítása egy véletlennek köszönhetően ismét csak az Udvari Kamara Hoffinanz Ungarn sorozatából került elő,¹⁹ reverzálisa a Kriegsarchivban, bestellungja az Udvari Kamara „bányászati” sorozatában maradt ránk.²⁰ Hanns Volradt fegyverműves bestellungja a Haditanács levéltárban maradt fenn.²¹

Az utasítások összeolvasását Kenyeres István és Nagy Sándor, a Udvari Kamara tanácsosainak és személyzetének azonosítását Peter Rauscher barátainak köszönhetem.

-
- 14 ÖStA Finanz- und Hofkammerarchiv, Hofkammerarchiv (= HKA) Hoffinanz Ungarn (= HFU) RN 3. Konv. 1550. März fol. 5r–12r. Ugyanitt még különböző példányok: bestellungja fol. 1r–2r. 1550. március 1. német nyelvű fogalmazvány, fol. 3rv. 1550. március 2. fol. 4. revclzális, fol. 13r–16v. utasítás.
- 15 ÖStA HKA Gedenkbücher Ungarn (= GBU) Bd. 387. 1550–1551. fol. 30–33.
- 16 KA AFA 1557. Kart. 12. 1557. I. Jan. Fasc I. No. 1.
- 17 Magyar Országos Levéltár (= MOL) Magyar Kamara Archivuma Diversae instructiones E 136. 4. köt. fol. 709–712. (Mikrofilmtár 3358 tek.)
- 18 ÖStA KA Bestellungen No. 37., 1557. ÖStA KA Akten des Wiener Hofkriegsrates (= HKR)
- 19 ÖStA HKA HFU RN 84. Konv. 1604. Mai. fol. 489r–492v. A „véletlen szerencséhez” persze hozzátartozik, hogy MOL bécsi levéltári delegátusa, Fazekas István jelenleg már a XVII. század első évtizedeinél tart a HFU-hoz készített segédletével. Herberstein unikális utasításának fennmaradása is mutatja, hogy ennek a munkának a folytatása olyan iratok előkerüléséhez vezethet, amelyek az iratsatlások miatt a korábbi időszakok eseményeire vonatkoznak.
- 20 ÖStA KA Bestellungen No. 346. és a fogalmazvány: ÖStA HKA Ungarisches Münz-, und Bergwesen. 1. Faszikel fol. 237r–238r. datálás és aláírás nélkül. [1584 január].
- 21 ÖStA KA Bestellungen No. 166.

1.

Dominics Gáspár murányi kapitány reverzálisa és bestallungja²²

Bécs, 1550. március 1.

Dominics Gáspár, őfelsége murányi kapitánya elismeri, hogy Murány várát kapitányi irányítása alá átvette, kötelezi magát ugyanakkor, hogy mind a várat, mind az abban tartózkodó őrséget az uralkodó és örökösei hasznára kormányozza és megőrzi, az alábbi bestallung és utasítás szerint.

[1.] Elismerve Dominics Gáspár alkalmasságát, melyet ő már fiatal kora óta a hadjáratokban őfelsége ellenségei ellen tanúsított, őt murányi kapitánnyá nevezi ki.

[2.] Havi zsoldja — a mai naptól, hónaponként 30 napot számolva —, 50 rft²³; hat könnyűlovast tarthat — mindegyik havi 3 rft 45 kr²⁴ zsoldot kaphat —, nyolc vendpuskást tarthat hírszerzésre az erdei utak figyelésére és biztosítására, akiknek havi 2 rft 30 kr a járandósága; négy drabant havi 8 rft, hat munkás pedig havi 2 rft 30 kr zsoldot kap. [H: egy írnök és egy trombitás 6–6, a hat munkást a vár, a sörfőző, az órház és a fegyvertár tisztántartására alkalmazhatja, továbbá egy foglárt (steckenknecht) havi 4 rft-ért.]

[3.] Számára és az alatta szolgálóknak a szükséges mennyiségű fát, lovának tartására egy évre száz csöbör zabot, a széna szükségleteire és a konyhai szolgálók tartására 30 rft engedélyeznek. [M és H: 800 csöbör zabot is kap.]

[4.] Mint murányi kapitány köteles a nagyon fontos helyen fekvő várat minden veszélytől, ellenségtől és kártól megvédeni, éjjel, nappal megőrizni.

[5.] Köteles figyelemmel lennie azokra [az idegenekre] akiket a vár szükségletei miatt a vár területére beengednek, nehogy ebből kár származzék. Azok a katonák, akiket ő felügyel, csak indokolt esetben mehetnek ki a várból, de akkor sem több időre mint két–három napra. Maga is, beosztottaival köteles mindig a várban tartózkodni, onnan csak gróf Niklas Salm főkapitány engedélyével legfeljebb két nap-

22 A bestallungot Maskó Menyhért részére is kiadták, szinte teljesen megegyező formában. Eről egy fogalmazvány maradt fenn, amelyet a Dominics részére kiadott bestallungból készítettek úgy, hogy áthúzással és beszúrással javították azt a néhány eltérést, amely eltérés volt a Maskó féle bestallungban. Ennek jelzete: KA Bestallungen No. 37. A bestallungot harmadik alkalommal is kiadták ezúttal Julius Herberstein részére is: HKA Ungarisches Münz-, und Bergwesen. 1. Fasz. fol. 237r–238r. Herberstein bestallungja. Fogalmazvány, (másolat). Datálás, aláírás nélkül. Ennek eltéréseit „H” után jelölöm.

23 Rajnai forint. 1 rajnai aranyforint a XVI. sz. közepéig = 60 krajcár = 240 bécsi dénár, ezt követően 60 krajcár értékű számítási pénz.

24 Krajcár.

ra távozhat, azért hogy a vár mindig biztonságban legyen. [**M** és **H**: a jelenlegi vagy a jövőbeni főkapitányok és a Haditanács engedélyével lehet távol a vártól.]

[6.] Hasonlóképpen, ha a valami sérelem éri, akkor az uralkodót, a főkapitányt [**H**: a Haditanácsot, a jelenlegi vagy a jövőbeni bányavidéki főkapitányt] értesíteni kell, és az ő utasításaik alapján kell cselekednie. Az udvarbíróval, akit Murány bevételének kezelésére most vagy a jövőben kineveznek, jó kapcsolatban kell lennie, és minden segítséget számára meg kell adnia, ami a vár veszélyeztetése nélkül még megadható. [**H**: ez a mondat hiányzik.] Azonkívül is mindent meg kell tennie, ami egy jó kapitánynak kötelessége, és amit neki az alábbi utasításban bővebben előírnak, és amelyre az uralkodónak megesküszik.

[Reverzális]

Ich Caspar Dominitsch des allerdurchleuchtigsten großmechtigsten Fürsten unnd herrn Ferdinanden Römischen zu Hungern unnd Behaim etc. khunigen ertzherzogen zu Österreich hertzogen zu Burgunndi etc. Marggraven zu Marhern etc. meines allergenedigisten herrn²⁵ haubtman auf Muran.

Beken nachdem hochgedachte Khunigliche Maiestät etc. mich zu derselben haubtman auf berüert seiner Maiestät schloß Muran in Hungern gelegen gnedigist an unnd aufgenumben auch derhalben bestallung unnd instruction, wie unnd wasmassen ich solch Schloss Muran in zeit meiner innhabung in gueter behuet unnd verwarung halten, auch sonst in all annder weg mit seiner Maiestät diennstleuten

---

25 **M**: Melchior Maschkho Römische Khünigliche Majestät. **H**: Juliuss freyherr von Herberstein Neuperg und Guettenhag erbcamerer und erbtruchsäß in Kärdten bekhennic hiemit öffentlich und thuc khundtnemgleich (sic), als der durchleuchtig hochgeborn fürst (und her, kihúzva) Ernst Erzherzog zu ostereich meinigisten herrn, (mich, kihúzva) in nahmen der khunigliche majestät meines allergenedigist herrn mich zu Irer khunigliche majestät, haubtman auf Muran genedigist bestölt und angenuhmen haben und mir hierumb ein gemeßne Instruction und bestallung und dero fürstlichen sigöl und handschrift heut dato verfertigte anhendigen lassen. Das denoch Irer khunigliche majestät hin, widerumb ich bey meinen adeligen wahren treuen und glauben an geschworn Agd?statt zugesagt und versprochen hab, allem dem so in derselben mir anghendigen instruction und bestallung geschriben steet, nach meinem besten verstanden und vermühen getreulich und aufrichtiglich noch zukhumen und zu ...gichen, wie ich dan solches versprich und zusag in kraft dices reversbriefs mit meinem handschrift und petschafft bekrefftig alle gwarde und arglüst? aussgeschlossen. Geben Wien den (noch der bestallung).

daselbst, seiner Maiestät derselben erben unnd nachkumben zu nutz unnd guetem handlen solle etc. aufrichten, verfertigen unnd zustellen lassen, welche bestallung unnd instruction von wort zu wort also lauten.

[Bestallung]

*Wir Ferdinand von Gottes genaden römischer auch zu Hunngern unnd Behaim etc.. khunig, infannt in Hispanien ertzherzog zu Österreich, herzog zu Burgunndi, Steyr, Kerndten, Crain unnd Wirtemberg etc. grave zu Tjyroll etc.*²⁶

[1.] Bekennen, das Wir unnsern getreuen lieben *Casparn Dominitsch*²⁷, in ansehunng seiner schikhlikhait, kriegßferenhait auch redlichen getreuen vleissigen unnd aufrichtigen²⁸ diennst so er Unns²⁹ von jugennt auf in vill gefärlichen unnd sorgfeltigen kriegßzugen, wider *unnsere*³⁰ feinndt unnd widerwertigen, zu unnsern gnedigisten wolgefallen erzaigt unnd bewisen hat, unnd furnemlich aus dem sonndern gnedigen vertrauen, so³¹ Wir in sein person setzen, zu unnsern hauptman unnsers schloss Muran fürgenumben unnd bestellt.

[2.] Unnd derhalben auf sein person unnd zu seiner leibß besoldunng monatlich, unnd für jedes monath dressig tag unnd von heut dato anzuraiten funnffzig gulden *reinisch*³², auf *sechtzig*³³ geringe pherd, jedes des monats dreÿ gulden reinisch funff unnd vierzig kreutzer, item mer auf acht windisch puxenschutzen so Wir insouderhait aufhaltunng gewisser khunndtschafft besichtigunng und durchgeeeung der waldt, sicherunng der weg unnd strassen verordnet. Jedem des

---

26 M: Maximilian.

27 M: Melchiorn Maschko, H: Juliussen vom Herberstain etc. freÿherrn.

28 H 1. pontja innenöt: gemuts, und bisshero erzaigten dienst, fürnemblich aber aussdem sundern vortrauen, so wir nach Irer Maiestät etc. in sein person setzen zue Irer Majestät etc. hauptman des schloß Muran in Hungern fürgenomben und bestellt.

29 M: der Römische Königliche Majestät unscrn genädigisten liebsten herrn und Vettern.

30 M: Irer Künigliche Majestät. Ezt követően a Maskó féle bestallunngban következetesen, megfelelően egyeztetve ez szerepl az Unns illetve az unser helyett, ezért a továbbiakban nem tüntetem fel.

31 M beszürása: wir nach.

32 Maskó utasításában a „gulden rheinisch” kihúzva, majd felé írva: „gulden”.

33 M: schss. A *hatvan* könnyűlovast csak ebben a másolatban említi. A másik másolatban (uo. fol. 17rv.) illetve a későbből fenmaradt zsoldos összeírásokból egyértelmű, hogy nem *hatvan* („sechtzig”) hanem hat („sechs”) volt a közvetlenül a kapitány alá rendelt lovasok száma.

monats zween *gulden reinisch* dreissig kreutzer, auf vier trabannten jeden monatlich acht gulden reinisch, mer auf sechs personen, so zu allerlai arbeit im schloß gebraucht sollen werden. Jeder des monats zwen gulden dreissig khreitzer.³⁴

[3.] Item mer auf sich und seine unndergebne diennstleut die notturfft holtz, unnd dan beschließlich gedachtem hauptman ain jar auf unnderhaltung seiner pherdt *ain*³⁵ hundert zuber habern unnd die notturfft heÿ unnd noch aus allerlaÿ Unns zuestenndigen khuchl diennsten jürlich so vill alls dreissig gulden werdtungen sein,³⁶ gnediglich zuegesagt unnd bewilligt haben.

[4.] Demnach solle gedachter *Caspar Dominitsch*³⁷ alls unnsere hauptman im schloß Muran, nachdem Unns unnsere khunigreichen unnd lannden daran hoch unnd vill gelegen, in sonnderlicher huet unnd verwarung hallten, dasselb vor allerlai geferkait, es seÿ vor der feinndt, uberfall, feur oder annderer verreteirei unnd meuterei, mit vleissiger notturfftiger wacht unnd sorg, beÿ tag unnd nacht, fürsehen, unnd sonderlichen verhueten.

[5.] Das durch die personen, welliche der notturfft nach einzulassen, nit umbgangen werden mügen, darauf er dann sein guet aufsehen haben solle, khain nachtaill enntstee. Das auch den Knechten on gnuetsam ursach, die unnsere hauptman jederzeit von inen vernemen solle, unnd auf ain mall nit uber zween, oder dreÿ, hinaus für das schloß zugeen, nit zuegelassen. Er auch selbst, mit seiner person, on sonnder unnsers³⁸ Generallobristen *Veldthauptman des edlen unnsers lieben getreuen Niclasen Grafen zu Salm unnd Neunburg am Yn etc.* erlaubnus, es were

34 **H:** auf ein schreiber 6, auf ein trometer 6, und auf 6 arbeiter, di beim zueg, prew und wachhaus, auch zue seuberung des schloss, und aller fürfallenden notturfft gebraucht werden, auf jeden dess monats 2f 30 K. den gulden zue 15 patzen oder 60 kreutzer Item ainen steckhen knecht monatlich 4 ft laut des musterregister, gnediglich zuegesagt und bewilligt haben. Szélségyszetben: dieser ...halben so ad marginem anuatim ausser dass habens der Ime billich abkurzt wider, haben die herren Hoffcamer Räte unbeschwär In gutachten den K. K.

35 **M és H:** acht. A Dominics részére kiadott bestallung másolatában is 100 köből zab szerepel. Maskó biztosan megkapta a 800 köbőlnyi zabot. Erről a királyi biztosok 1558-ban tett jelentéséből tudunk. A biztosok egyébként nehezményezték ezt, mivel aránytalanak vélték, hogy nagyobb legyen a kapitány lovainak zab ellátmánya mint a vár összes, tizedből származó zab jövedelme. *Illésy János:* Várvizsgálatok 1557–58-ban. 233–234. p. In: *Hadtörténelmi Közlemények* 7. (1894) 57–95.; 216–241. p.

36 **M és H** többlete: mugen alles reinisch zu fünfzehen patzen oder sechzigen kreutzen.

37 A Maskó részére készült fogalmazványból elfelejtették Dominics nevét kihúzni.

38 **M** többlete: Irer Majestät oder derselben jetzigen oder künftigen. **H** többlete, változata: Irer Majestät oder dess kaisers uns zugeordnetet hof Kriegs Rats.

dann Unns so hoch unnd vil daran gelegen, uber zwo nacht aus dem Schloß khainnes wegs lige, sonnder dasselb jeder zeit in gueter sicherhait woll verspert halte.

[6.] Dergleichen das er unnsere hauptman wann ime hieruber in solcher seiner hauptmanschafft irrungen unnd beschwarungen fürfuellen, nach Unns auf gedachten *unnsern generall* obristen veldthauptman³⁹ sein aufsehen haben, unnd von ime in solchen fürfallunnden e[h]ehafften beschaidt nemen, unnd solchem gehorsamlich geleben unnd nachkhumben, *auch mit unserm hofrichter, den Wir über die einkumben bemelts schloß Muran yetzo oder khunfftiglich furnemen unnd setzen werden, guete corresponndentz halten, ime auch sonnst sovill er on nachtaill unnd gefer des Schloss fueglich thuen mag, alle hilff unnd fürderung erzaigen*,⁴⁰ unnd alles annders thuen unnd hanndlen, das ain getreuer hauptman seinem hernn zuthuen schuldig unnd phlichtig, wie ime dann das insonnders in seiner habunnden instruction mit mererm innhalt aufgeladen⁴¹ (sic!) unnd eingepunden ist, unnd er sich solliches zuvolziehen, gegen unns verschriben, auch darumben gelobt unnd geschworn hat, gnediglich unnd ungeferlich mit urkunndt ditz brieffs.

*Geben in unnsere statt Wienn, am ersten tag Martÿ anno etc. Im funnfzigisten unnserer reiche des romischen, im zwainzigisten unnd der anndern im vierunndzwainzigisten.*⁴²

Ferdinand. Ad mandatum domini regis proprium.

*Philip Pretzner, Melchior von Hobergg, Jacob Landsidl. Registrata Eustachius Dunant.*⁴³

---

39 H: gedachten hof Kriegs Rat, und dorten auf den yetzigen und sonstigen Crais hauptman der pergstedt Granitzen, wer der jeder zeit sein wirdet.

40 Az udvarbíróra vonatkozó dőlt betűs rész csak Dominics és Maskó bestallungjában szerepel. Erre lásd a bevezetőt.

41 M: aufgelegt. Az „aufgeladen” a Maskó féle fogalmazványban áthúzva.

42 M: Geben ist zu Wien den ersten Aprill anno LVII. Copi Melchior Maschkho Bestallung per verwaltung des Schloss Muran.

43 Philipp Breuncer/Bräuner stájer családból származó udvari kamarai tanácsos, az Udvari Kamara elnöke az 1550-es években. Melchior von Hohberg, udvari kamarai tanácsos 1546–1558. Jakob Landsidl, az Udvari Kamara titkára (Hofkammersekretär) 1544–1560. Eustachius Dunant az Udvari Kamara ímoka: (Hofkammerkantzleischreiber).

2.

**Dominics Gáspár részére Murányi katonai feladatainak ellátására kiadott
utasítás és reverzális
Bécs, 1550, március 1.⁴⁴**

Ferdinánd német római császár és magyar király utasítása Dominics Gáspár murányi kapitány részére [H: Ernő főherceg utasítása Julius Herberstein karintiai kamarás és asztalnok részére, melyet ő császári felsége nevében adott ki] a vár megőrzésére és megvédésére.

[1.] *A magyar királyságban nagyon fontos helyen fekvő Murányt mindenkor tartozik megvédeni az ellenségtől, minden kártételtől, tűztől és összeesküvéstől.*

[2.] *A várat őfelsége és utódai számára meg kell őriznie addig, ameddig azt neki előírják olyan állapotban, ahogyan azt a vár leltára szerint átvette. A várat csak annak adhatja át, akinek azt az uralkodó megparancsolja. Köteles az uralkodó illetve a főhadparancsnok [H másképp: a Haditanács illetve a jelenlegi vagy a jövőbeni bányavidéki főkapitány] parancsait betartani és végrehajtani.*

[3.] *Egy alkalmas, hadban jártas és az uralkodónak is tetsző, helyettes választ hat magának, [H másképp: Miután eddig ott mindig egy külön helyettes tartott az uralkodó, Herberstein is nevezzen ki egyet az uralkodó tudtával, aki a kapitány távolléte esetén] őt a jelen utasítás minden előírásának megfelelően helyettesíti. Ha a helyettes meghal, vagy el akar távozni, akkor az uralkodó tudta nélkül mást nem választhat ki.*

[4.] *Száz német gyalogos katonát, (nyolcvan puskást, húsz alabárdost), három tüzért, három ácsot, két kovácsot, két kőfaragót, négy apródot, egy őrmestert, sípost és dobost kell a vár védelmére alkalmazni, akiknek az uralkodóra kell felelősséget vállalniuk és a kapitánynak tartoznak engedelmességgel.*

[H 4. pontja: *Ahogy azt neki a mostani vagy a következő mustra alkalmával engedélyezik, a várat katonasággal lássa el. A katonaságról egy jegyzéket kap, amelyben a tüzérszemélyzet és a mesteremberek is benne foglaltatnak. Ezek esküdjenek fel az uralkodóra. A kapitány köteles mindent az uralkodó előírásainak és a*

---

44 Az utasítás a fol. 7r–12r. között található. Az utasítást — jelentős eltérésekkel — Julius von Herberstein is megkapta. ÖStA HKA HFU RN 84. Konv. 1604. Mai. fol. 489r–492v. Hátoldala: *herrn Juliassen freyherr zu hörberstain instruction. B* (= Wanner Gáspár kapitány 1603. évi levelének „b” jelű melléklete). Az eltéréseket a „H.” után tüntettem fel.

hadi szükségleteknek megfelelően ellátni, ha a létszámot csökkenteni vagy növelni akarja, akkor az uralkodót illetve a főherceget előtte értesíteni köteles. A létszám csökkentését vagy növelését úgy teheti meg, hogy az a vár minden időben való megvédésére elegendő legyen.

[5.] A kapitánynak ügyelni kell, hogy helyettesnek és az őrmesternek [**H** más-képp: és más parancsnokoknak] beosztott katonák, mindig engedelmesek legyenek feletteseiknek.

[6.] A katonák egyharmadának minden éjjel őrségen kell lennie; közöttük minden lázadást és zendülést meg kell akadályoznia. A katonák becsületesen tartoznak szolgálni és [**H**: ahogyan arra az artikelbriefükben megesküdtek, és amelyben arról részletesen szó van] békésen és egyetértésben kell lenniük.

[**H** 6/a: Mivel negyven darabont, illetve vend gyalogos a vár alatti kastélyban szolgál, ezekkel a katonákkal biztosítania kell az utak, erdők biztonságát és a martalócok adóztatásának és támadásainak elhárítását, továbbá a vár (természetbeni) jövedelmeinek beszállítását, ezzel a vár élelemellátását, a falvak hódoltatását valamint minden, az uralkodó számára fontos szükségletet. Mindezeket úgy kell ellátnia, hogy a kastélyban mindig legyen elegendő őrség a védelemre.]

[7.] Köteles, az istenkáromlást és a mulatozást, amely két bűn, ennél a [német-SKB megj.] nemzetnél [**H**: a katonáknál] több mint kívánatos mértékű, és amely erősen gyökeret vert, és minden ebből könnyen létrejövő gyalázatos dolgot, a katonáktól teljesen távol tartani és őket attól megóvni. Ha valamelyikük ezt mégsem tartaná be, azokat lehetőség szerint győzze meg. Ha ez nem lenne elegendő, akkor azokat a főhadparancsnokkal való egyeztetés után büntesse meg.

[**H** többlete: Különösen minden olyan esetben, amikor valaki az Artikelbrief ellen cselekszik, akkor annak helyettesénél és parancsnokánál, jogi eljárás lefolytatásával, cselekedetének megfelelő büntetést adni, vagy ha a bűncselekmény oly súlyos, akkor a további eljárás miatt forduljon a főherceghez.]

[**H** 7/a: Ha pedig valaki vagy valakik az ellenséggel tárgyalásokba bocsátkoznak árulás céljából vagy más öfelsege elleni gyanús dolgokat tesznek, köteles azt a legalaposabban felderíteni majd elfogni, és teljes szigorral megbüntetni, ezt követően öfelsegét, a főherceget, vagy [a bányavidéki] kerületi főhadparancsnokot értesíteni, és az arról való döntést tőlük megvárni köteles.]

[8.] A kapitány sem egyetlen tisztet, sem a katonákat, nem bocsáthat el, csak az uralkodó vagy a főhadparancsnok tudomásával.

[**H**: A katonák felvételét és elbocsátását saját hatáskörében teheti meg. Ha azonban valamely tiszt alkalmatlan és nem teljesíti kötelességét, a főherceg, az uralkodó vagy a Haditanács tudomásával bocsáthatja el.]

[9.] *Ha azonban egyikük esküje ellen tenne, vagy különösen ha alkalmatlan lenne a rábízott feladat ellátására, akkor zárja őt fogságba, és a leggyorsabban értesítse a főhadparancsnokot és várja meg annak döntését.*

[**H másképp:** *A kapitány engedélyezheti, hogy ha valamely német gyalogos két rendes mustra vagy fizetés között, házasságkötés vagy más jelentős ok miatt, különösen ha az őfelségének nem okoz kárt, és a további szolgálata alkalmatlan lenne, eltávozzon. Ekkor egy negyedévről vagy egy hónapról elszámolást kell készíteni. Ezt küldje meg a Haditanácsnak, ahol az elbocsátást és a számla kiegyenlítését megvizsgálják és a továbbiakról az utasításokat a kapitánynak megadják. A katonák váltásánál és cseréjénél a következő mustráig — amennyire csak lehetséges —, olyan nemzetiségű katonát vegyen fel amilyen az eltávozó volt. Saját hasznára és előnyére nem alkalmazhat katonát. Sok véghelyen ugyanis már megtörtént, hogy a limitációban rögzített számnál kevesebb katonát alkalmaztak.*

[10.] *A napi őrséget különös figyelemmel kísérfje, állítson egy fegyveres őrt a kapuhoz, akinél az őrsége végéig mindig ott kell lennie a kapukulcsnak. A gyanús személyeket nem engedheti be a várba.*

[11.] *Ha a várba parasztot, vagy más idegent beengednek a kapitány parancsára hivatkozva, akkor az őrségből egy fegyveres embert adjanak kíséretéül, aki az adott helyre, majd visszakíséri. Idegen emberek semmi esetre sem járhatnak kíséret nélkül illetve fegyverrel a várban, akkor sem ha őket az uralkodó küldi. Ha valakit valamilyen szükség miatt a várba engednek, akkor fel kell szólítani, hogy fegyvereit hagyja a kapunál.*

[12.] *Ha tűz üt ki, vagy más veszély fenyegeti a várat, figyeljen arra, hogy a katonák a harangozást vagy más vészjelet hallva fegyvereikkel a megfelelő helyen minél hamarabb gyülekezzenek össze; ha valamelyik katona mégis a szálláson marad és a tűzoltásban nem vesz részt, ezt ne hagyja annyiban, azonnal zárja őt börtönbe és a főhadparancsnok rendelkezése szerint büntesse meg.*

[13.] *A kapitánynak különös figyelmet kell fordítania, hogy a vár kapui időben legyenek zárva, különösen éjszaka. Az őrségváltást pedig mindig síppal és dobbal kell jelezni.*

[14.] *Amennyiben a veszélyes idők elmúlnak, mindenki térjen pihenőre. A kapitánynak ügyelnie kell arra, hogy a katonák a pihenő időben ne mulatozzanak, verekedjenek és ne játszanak szerencsejátékot.*

[15.] *A kapitány engedélye nélkül a katonák semmilyen idegen személyt nem vihetnek a várba, és nem tartózkodhatnak a váron kívül, különösen éjszaka.*

[16.] *Különleges esetben a kapitány adhat legfeljebb 2–3 napi távollétre engedélyt. A kapitány pedig a főhadparancsnok [**H:** a főherceg vagy a Haditanács] engedélyével távozhat legfeljebb két éjszakára a várból.*

[17.] Az egyik toronyba egy toronyórt kell állítani, akinek a lakása is ott legyen. Ha lovast vagy gyalogost lát, fújjon riadót, vagy doboljon. Van egy másik torony is, ahová szintén őrt kell állítani és hasonló esetben ott egy haranggal kell jelezni. **[H többlete:** a várban található, vagy a jövőben odarendelt fegyverek és hadszerek megőrzéséről gondoskodjon. Az időjárás vagy másféle viszontagságtól fa vagy más eszközökkel óvja meg azokat.]

[18.] Az élelmet a várban, az udvarbíró vagy az élésmester meghatározott értékben adjon a katonáknak. Amikor a katonák zsoldot kapnak, gondoskodnia kell, hogy az élelem árát vonják le abból. A kapitánynak ügyelnie kell arra, hogy a katonák élelmezésében rosszhiszeműség ne történjen.

[19.] A kapitány nem engedheti, hogy a katonák nyíltan [kétes erkölcsű] szolgálonőket tartsanak, ha azok mégis megteszik, házasságkötésre kell őket bírnia. **[H többlete:** Miután a várban hat bányász/munkás állandó zsoldban szolgál, gondoskodjon arról, hogy azok a „filsten”-ek romlását a veszélyes helyeken kijavítsák, azért hogy a várat jobban biztosítsák. A falakat, amennyire azt a költségek megengedik, magasítsák meg. A foglyul ejtett törököket egyszerűen élelmezze.]

[20.] Hogyha a kapitányságot érintő bármilyen ügyben olyan gond kerül elő, amelyet nem tud megoldani, vagy valamilyen parancsot módosítani szeretne, akkor az uralkodóhoz vagy a főhadparancsnokhoz **[H:** az uralkodóhoz, a főherceghez, a Haditanácshoz vagy a bányavidéki főhadparancsnokhoz] forduljon és fogadja el az útmutatást ezekben az ügyekben.

A mostani, vagy a későbbi udvarbíróval, akit az uralkodó a vár bevételének kezelésére nevez ki, és aki a vár alatti kastélyban lakik, jó kapcsolatot tartson, engedje meg, hogy ő illetve 2–3 vagy több szolgálja szükség esetén a várba menjen, neki minden segítséget megadjon, ami a vár veszélyeztetése nélkül még megadható.

Mindent tegyen meg, ami egy becsületes és megbízható kapitány az uralkodójával szemben köteles megtenni és amire esküje kötelezi **[H többlete:** amiről ő egy re-verzálist is adott].

Mindezek biztosítására a kapitány minden jelenlegi és jövőbeni vagyonával felel.

[Az utasítás után következő záradékban Dominics kezességet vállal, hogy a bestallungban és az utasításban foglaltak biztosítására minden vagyona szolgál biztosítéku, mely kijelentését pecsétjével is megerősíti, és felkéri Julius von Hardegg-et, hogy aláírásával szintén erősítse meg a fentieket.]

Ferdinand von Gottes genaden, Romischer auch zu Hunngern unnd Behaime etc. khunig etc.⁴⁵

Instruction *auff unsern getreuen lieben Casparn Dominitsch, unnsern hauptman auff unnsERM schloß Muran, was derselb*⁴⁶ in behuet unnd verwarung desselben schloß unnd all annder weg *mit unsern diennstleuten, unnd sonst Unns unnd unnsERN erben unnd nachkhumben zu nutz unnd guetem jeder zeit* handlen unnd thuen solle.

[1.] Erstlich dieweill *Unns*⁴⁷ und unnsERN khunigreichen⁴⁸ unnd lannden an dem schloß Muran so hoch unnd vill gelegen, solle der hauptman dasselbig insonderlicher huet unnd verwarung *halten*⁴⁹, vor allerlai gefelikait, es sey vor der vheinndt uberfall, vertererey, meuterrei unnd feuers gefer mit vleissiger wacht unnd sorg, bey tag unnd nacht verhueten unnd verwaren.

[2.] Er solle *auch* bemelts schloß Unns unnd nach unnsERN abgann, das Gott gnediglich lang verhueten welle, unnsERN erben⁵⁰ innenhalten, unnd zu was zeit Wir das begeren, oder wem Wir es verschaffen unnd bevelchen, on ainiche irrung, verhinderung oder ausflucht, wie die namen haben, oder erdacht werden möchten, khaine ausgenumben, *in maß unnd gestalt*, mit aller zue unnd eingehörung, wie ime solches innhalt aines⁵¹ inventari, eingeanndtwurt worden,⁵² aber sonst niemanns abtreten, unnd nach Unns, *solle er auch auff unnsER Generallöbristen veldthauptman*⁵³ in allen gebuerlichen dinngen sein, aufsehen haben.

45 H: Ernst von Gottes genaden, crtzhertzog zu Österreich, hertzog zu Burgundi und grave zu Tyroll.

46 H: was der edl, unser lieber getreuer, Julius freiherr zue Hörberstain, Neudtperg und Gutenhaag, erbcamrer und erbrtruchsäss in Kärmdten, den Wir in namen der Römische Khayserliche Majestät unsers genedigsten geliebten herrn und bruders, zu dero hauptman des schloß Muran bestelt und angenommen.

47 H: Irer Khayserliche Majestät. Mivel az utasításban végig a többes szám első személy helyett többes szám harmadik személyben fogalmaz, ezért a továbbiakban eltekintek ennek jelölésétől. Az eltérésnek az az oka, hogy az utasítást nem az uralkodó, hanem az uralkodó nevében a főherceg adta ki.

48 H többlete: Fürstentumb.

49 H: haben.

50 H többlete: und rechtmessigen zu guettem getreulich.

51 H többlete: ordenlichen.

52 A Dominics hivatalba lépésekor készült leltár: ÖStA HStA FHKA HFU RN 3. Konv 1550. März fol. 24r–fol 32v. 1550. május 9. Az élelem és a fegyverek összeírása. Herberstein hivatalba lépésekor készült leltár: MOL E 156 U. et C. Fasc. 24. No. 78. 1584.

53 H: als dem Ir Kayserliche Mayestät dass gränitzwesen uns ist anbevolchen, unnd dann auf den uns zuegeordneten Kayserlichen hoffkriegs rath, und den yetzigen und kunfftigen Craiß hauptman auf die Pergstötterischen Gränitz.

[3.] Nachdem *Wir ime auch ainen leytinanndt aufzunemben gnedigist bewilligt*,⁵⁴ solle er⁵⁵ ain solliche taugennliche kriegßerfarne erliche person⁵⁶, *unnd allain ain solliche so Unns darzue gefallen wirdt. Zu sollichem furnemen* die nach ime, unnd sonnderlichen, wo inndert Gott, uber ine gebieten wurde, eben die articl unnd punncten,⁵⁷ *alls obsteet*, unnd ime dem haubtman auferlegt, zehallten schuldig, phlichtig auch darumben gelobt unnd geschworen sein *solle. Es solle* auch gedachter haubtman ob schon beruerter leytinanndt mit todt abgiengge, oder lennger in dem diennst nicht beleiben wolte, khainen *anndern on sonnder unser vorwissen anzenemben nicht*⁵⁸ macht haben.

[4.] Verrer bewilligen Wir⁵⁹ zu besetzung, des mer bemelten schloß *hundert Teutsch khnecht, nemlichen achtzig puchsenschutzen, die ubrigen mit helleparten, mer drei puchsenmaister, darunnder auch drei zimerleuth, zwen schmidt, zwen stainmetzen, vier knappen, ain wachhmaister, pfeiffer unnd drumelschlager, welche Unns gelobt unnd geschworn, irem fur gesetzten haubtman, alle gepurliche gehorsamb zulaissen*.⁶⁰

[5.] Demnach solle der haubtman mit allem ernnst darob halten, damit die knecht nach ime seinem leytinanndt unnd *dem wachhmaister*⁶¹ mit gehorsamer reverenntz, jederzeit begeben.

[6.] Der dritt thaill⁶² alle nacht wachen, alle zwitracht unnd meutterei bey inen ganntz ausgeschlossen, unnd wie frumben, ehrlichen khriegßleuthen zuesteet, auch die gelegenhait, des ortts woll erfordert, fridlich unnd ainig⁶³ *miteinander leben*.⁶⁴

54 H: Unnd nachdem bisshero yderzeit ain sonderer leitenant alda gehalten worden.

55 H többlete: von herberstain auf.

56 H többlete: bedacht sein, Uns dieselb benenen, unnd alzeit so oft es die notturfft erfordert mit unnsern vorwissen furnemen.

57 H többlete: so in dieser Instruction begriffen.

58 H többlete: aignes willens oder gefallens anzunemen.

59 H többlete: anstatt der Khayserliche Majestät.

60 H többlete: wie dieselb an jetzgist unnd in negster musterung verlassen werden, ime auch hirüber ain ordenlich register und verzaichnus zugestellt werden soll, der zeit verbleiben zulassen, darunder dann auch die artolorey persohnen und werch leüth cingeraitt und begriffen, und der Kayserliche Mayestät geschworen, auch ime als irem fürgesetzten haubtman in allen gepührlichen sachen und irer Mayestät und des kriegswösens notturften, allen gebürlichen gehorsamb zulaisten, schuldig sein sollen. Doch solle der Kayserliche Mayestät und Unns bevor, und zu derselben gefallen stehen, solche anzahl zu mindern, oder zumehren, nach dem sich die leuffer zaigen und es yder zeit des hauses notturfft erfordern wirdet.

61 H: den anderen bevelchs haben gepührliche chr unnd gehorsamb laisten.

62 H többlete: der knecht.

63 H többlete: gelebt werde, wie dann solches inen irer pflicht nach gebüerth, unnd der articuls briefs darauf sy geschworen, mehrers in sich holt und ausweist.

[7.] Der hauptman solle auch, das unchristlich Gottes lestem, unnd die fullerei (Völlerei), welche *zway* laster, bey *diser nation mer dan zumblich*,⁶⁵ eingewurtzelt, auch aller unnrat daraus, leichtlichen entsteen möchte, bey den khnechten ernstlich abstellen unnd verhueten, unnd ob sich ettlich daruber unzimlich halten wurden, *dieselben nach gelegenhait, ired verprechenns, auch der herrn Generallöbristen, beschaidt darumben straffen*.⁶⁶

[8.] Der hauptmann solle nicht macht haben ainichen bevelchsman oder gemainen khnecht, für sich selbst zuerlauben, sonnder solle jeder zeit solliches, mit unnsrem vorwissen oder aines Generallöbristen veldthauptmans beschehen.⁶⁷

[9.] *So aber ainer sich wider seinen aidt, oder sonnst, so unngewurlich, das er in beruerten diennst zu halten nicht teuglich, noch dienstlich ware, solle er umb sein versprechen gefenckhnus, unnd dem Generallobrisen sein versprechen fürderlich angezaigt, unnd in solchem seines beschaidts erwart unnd gelebt werden*.⁶⁸

64 H töblöte: [a.] Und nachdem auch vierzig trabanten oder windische knecht herinden im castell under dem schloss underhalten werden, solle er hauptman dieselben zu sicherung der strassen unnd wälder, unnd verhüttung der martaloßen straiß und einfall, item zu einbringung des schloss einkhommen, und desselben proviantierung, auch huldigung der dörrer, und zu allen anderen der Kayserliche Mayestät notturfft halten und geprauch, doch darunter solche discretion brauchen, damit dennoch dasselb Casstel nit gantz und gar entblöst, sonnder stätigs mit notturfftiger wacht versehen sey.

65 H: den Kriegsleüth starkh.

66 H: oder sonnst in all ander weg, wider den articuls brief handeln wurden, solle er dieselben in bei sein des leutenants und der bevelchs leüth, auf vorgehundte rechtliche erkantnus, nach gelegenheit ired verbrechens darumb straffen, oder da der casus wichtig und hoch sträfflich an uns zu verrer verordnung und einschen gelangen lassen. Da sich auch ainer oder mehr mit Correspondentz, verräterey oder in ander weg gegen der Kayserliche Mayestät feinden einlassen, und verdächtig machen wurde. Nachdem oder demselben solle er hauptman auf vorgehundte gnuetsambe erkündigung, mit allem ernst und vleiss greiffen, auch wol verwarlich enthalten, unnd dann die Kayserliche Mayestät, Uns, oder dem Craiâhauptman aldorten disfals unsaublichen berichten, und darüber beschaidts gewarten.

67 H: Was dann die aufnembung und urlaubung der knecht belangt, solle der hauptman für sich selbst und ohne vorwissen der Khaÿserliche Mayestät, unser, oder des Khaiserlichen Khriegsraths, die bevelchs leuth nit urlauben, sonnder da ainer sich ungebührlich und seiner plicht zuwider, verhalten oder sonst untauglich sein wurde, die urlaubung desselben mit der Kayserliche Mayestät, unsem, oder des Khriegsraths vorwissen zuethuen schuldig sein.

68 H: Da aber zwischen den ordenlichen musster und zallungs zeiten etliche gemeaine Teutsche knecht ired ehchafften, oder anderer erheblichen ursachen halber, abzuziehen begern, oder sonst schadloâ und zu der Kaysrerliche Mayestät diensten untauglich sein wurden, soll er alle quattermonat oder monat, wie es die notturfft erfordern wirdet, dieselben verzeichnete zuhanden des Kriegraths überschickhen, da wirdet der ablaß und ersetzung halber, alâ dann verere notturfft verordnet und er dessen erindert werden. Sonsten soll die veränderung und wexsel der

[10.] Nicht destweniger solle auch gedachter hauptman, auf die tagwacht, sein sonderliche guete achtung haben, unnd insonderhait, an unnderlag, ain Rhot mit ihren wehren beÿ dem thor haben. Derselben rottmaister, oder ain annder an seiner stat, den schlussel des thors, albeg beÿ sich, biß sein wacht aus, ist, tragen solle. Damit nicht inndert werdechtlich personen, eingelassen werden.

[11.] Unnd wo sach ware das etwo paurn, oder sonst frembde personen, eingelassen, unnd auf des hauptmans bevelch für ine khumben sollten, so solle albeg ainer von der tagwacht, von dem thor mit seiner wehr, in ainen weg, alls den andern hinein in das schloß unnd widerumben zu dem thor belaiten unnd khains wegs gestatten, ainiche frembde person freyen gang ins schloß zuhaben. Man solle auch kainen menschen, er seÿ dan sonderlich von Unns, dahin gesannt, unnd sonst niemandt ausgenumben, mit seiner wehr, in das schloß lassen. Sonnder so offft ainer khumbt der von *Pillikait*⁶⁹ wegen, in das schloß gelassen solle werden dem hauptman ansagen, unnd alß dann demselben *sein* wehr sÿ seÿ wie sÿ well vor dem thor *beleiben lassen*.⁷⁰

[12.] Ob sich dann begebe, welches Gott lenng verhueten welle, dass ain prunnst⁷¹ in dem schloß auß khembe, oder sonnst annder geferkhait zuetruegen, solle der hauptman sein vleissig achtung haben, damit die khnecht mit ihrem wehren, von stundan an auf die gewöndlichen orth, so baldt sÿ den Glockenstraiach, oder ain sonnder warzaichen, des inen derhalben geben solle werden hören, zusammen lauffen, unnd ob etlich darunnder wären, die solches versanmen, unnd in iren losamentern frenflichen (sic)⁷² beleiben, noch auch die prunnst retten, oder in annder weg unnsere notturfft nach, nicht gebrauchen lassen wurden. Die solle der hauptman von stunden in venkhusem ziehen unnd volgunnds nach⁷³ *einphangenem des generall öbristen beschaidt* straffen lassen.

---

knecht, was nation die sein, sovil möglich, durch imec hauptman sonderlich zwischen den ordenlichen musster und zallungs zeiten verhüect und abgestält werden. Das beschicet aber nit darumben, dass ainig mistrauen und verdacht aignes nutzcs und vorttels in ingesetzt werde, sonder dass bissherr an etlichen ortten vil unordnung hierunder fürgeloffen und die limitation an allen gränitzen also angestellt unnd publicirt worden.

69 H: von Notturfft.

70 H: in verwalung halten.

71 A prunst, a brunft, brunst, brand (=tüz) alakra vezethető vissza. Matthias Lexer: Mittelhochdeutsches Taschenwörterbuch. Zwanzigste, überarbeitete Auflage. 27. p. Leipzig, 1932. Dominics latin nyelvre ártirt utasításában: incendium. MOL E 136. 4. köt. (3358. tek.)

72 Értsd: freientlich.

73 H többlete: sein und der bevelchs leuth, erkantnuss.

[13.] Verrer solle der hauptman sein vleissige achtung haben, das die porten des schloß, zu gueter unnd gewandlicher *unnd an sonder benente* zeit, auf unnd zuegeschlossen unnd sonnderlich nachtlicher, weill an⁷⁴ sonnder unnserr norturfft nicht geoffnet, das auch nach besetzter wacht zu wellcher man jeder zeit, mit pfeiffen unnd drumel, auch widerumb davon gehen, unnd abwechseln solle.

[14.] Darzue alle pranndtstat gelescht werde yederman zu seiner rhue ganngen, unnd in gueter warnung sey, unnd uber benente zeit khain zecher, pankathierer⁷⁵ unnd spiller daruber gedulden.

[15.] Das auch kain kriegßman an [=ohne] sein des hauptmans bewilligungg, ainige person, in das schloß nicht fuere. Es soll auch khain knecht ausserhalb des hauptmans zuelassen, aus dem schloß hinaus nicht gehn. Vill weniger uber nacht daraus beleiben.

[16.] Der hauptman solle auch inen an⁷⁶ sonder ursach, unnd nur uber zween oder drei⁷⁷, hinaus erlauben, wie dann auch der hauptman, on sonder *der generall öbristen*⁷⁸ erlaubnus. Es were dann Unns so hoch unnd vill daran gelegen, uber zwo nacht, aus dem schloß khainß wegs ligen solle etc.⁷⁹

[17.] Dar auch ain thurner dahin verordnet wirdet, ieder zeit sein wonung im thurn habe, unnd alß oft er ainen zu ross oder fueß fürraisen siehet, blase, unnd aus ainer trumeten ain warzeichen gebe, unnd dan ain ander turner neben ime imselben, oder ainem *andern* thuern, tag unnd nacht seÿ, auch obgemelter massen, an ain glocken nach gelegenhait anschlahen solle.⁸⁰

[18.] *Die probanndt im schloß, so die knecht nemben, die sollen inen von unsern N. etc. hofrichter oder profandt verwalter, in ainem zimlichen werdt, erfolgen unnd gegeben, doch wann inen den Knechten, ain bezallung beschiecht, das inen dieselb an irer geburlichen besoldnung widerumben abgezogen, unnd solle der hauptman, hefftig daruber hallten lassen, damit derselben profant, von den khnechten khain muetwillen erzaigt werde.*

74 H: ohne.

75 H: pankhetiercr.

76 H: ohne.

77 H többlete: zugleich.

78 H: unnserr, oder des Khriegsrath.

79 H többlete: da aber aines oder mehr chehafften, ye so gross wären, mag er hauptman mit der erlaubnus auch gebürliche beschaidenheit brauchen.

80 H többlete: Gleichfalls solle er auf dass geschütz und munition so die Kayserliche Mayestät yetzo im schloss daselbst haben, oder küfftiglich hinein vrorrdnen wurden, sein vlessig guet achtung geben, und in guter verwahrung halten lassen, unnd mit holtz und ander norturfft solche fürsichung thuen, damit es vom wetter oder sonnst in ander weg, nit schadhafft werde.

[19.] Der hauptman solle nit gedulden, das die knecht offen ledig dienerin hallten, sonnder welliche deren nit geraten, sollen ehrweiber haben.⁸¹

[20.] Ob dann ime dem hauptman⁸² in solcher seiner hauptmanschafft, etwo irrunng unnd beschwerunngen furfuellen, die er fur sich selbst nicht wenden khunte, noch seinem habunden bevelch nach rectificiern möchte,⁸³ solle er nach *Uns auch unnsern generall öbristen veldthauptman*,⁸⁴ alweg sein aufsehen haben, von ime in sollichen furfallunnden Ehehafften⁸⁵ beschaidt nemben, demselben gehorsamlich geleben unnd nachkumben. *Auch mit gegenwurtigem unnd khunftigem unnsern hofrichter, so Wir uber des schloß einkumben dasselb unnsern bestem nutz nach zu regieren, setzen werden, unnd in dem Castell unnder dem Schloß, sein wonung haben wirdet, jeder zeit guete correspondentz halten, ime vergonnen (viszonoz, megfizet), das er sein behaltmus im schloss haben, auch zu seiner notturfft, mit ainer person zwo oder drei aufs maist, darauff er aber als obsteet guet aufsehen haben lassen solle, zu gelegner zeit geen muge, ime auch sonnst so vill er one nachtail unnd gever des schloß, fueglich thuen mag, alle hilf unnd furderung erzaigen, unnd sonnst alles anders thuen, unnd hanndlen, das ain getreuer hauptman seinem herrn zuthuen schuldig unnd phlichtig ist. Inmassen er unns des gelobt unnd geschworn hat.⁸⁶ Bey verpindung sein, des hauptmans Ehrtrauen unnd glauben, auch verlierung aller seiner gueter ligunnd unnd varunder, so er yetzo hat, oder khunfftiglich uberkommen mag wie er dann, sollchs mit seinem aid, den er derhalben Unns unnd unnsern General öbristen veldthauptman, zethuen schuldig bestatten, unnd sich umb dises alles notturfftiglich unnd gnuagsam verschreiben und verobligieren solle.*

81 H többlete: Nachdem auch stättigs sechs pergheuer daselbst in der Käyserliche Mayestät besoldung underhalten werden, soll er die fürmemblich zue abstüessung dess filstens (sic) an den gefehrlichsten orton des schloss anstellen und prauchen, damit dass hauss vor dem absteigen und stürmen desto pesser gesichert sey, unnd auch der uncosten, so sonnst auf erhöhung der maueren („Muran“ kihúzva) auflauffen wurde, ersparth werde.

[a.] Von den gefangnen Türckhen die dann des hauses gelegenheit leichtlichen erlernen und ausnemen khünnen, ist sich, wann sy hernach ledig gelassen werden, nit wenig gefahr zubesorgen. Da soll er nun hierinen gewarsame beschaidenheit brauchen, damit denselben nit also frey und Ires gefallens hin und wider zugehen zuegen sie! lassen, dieselben auch yeder zeit wol verwarlich gehalten unnd auch disfals nachtl und schaden verhüet werden.

82 H többlete: sonst.

83 H többlete: in demselben.

84 H: der Käyserliche Mayestät auf Unns den Käyserlichen Khriegs rath und dem Craißhauptman aldorten.

85 H többlete: und Irungen.

86 H többlete: und sich durch ain sondern revers verobligiert hat.

[21.] *Daran thuet villgedachter Dominitsch unnsern ernnstlichen willen unnd mainung.*⁸⁷

Geben in unnsere stat Wienn am ersten tag Martÿ anno etc. im funfzigsten unnsere reiche des Romischen im zwainzigsten unnd der anndern im vier und zwainzigsten.

Ferdinand. Ad mandatum domini regis proprium.

Philip Preÿner; Melchior von Hobergg, Jacob Lanndsidl. Registrata Eustachius Dumant.

[Záradék és kezesség vállalás

1550. március 2.]

Das darauf hochgedachter Khunigliche Majestät derselben erben unnd nachkumben kunigen in Hunngern, ich bei meinen eren, trauen unnd glauben, auch verlierunng aller meiner gueter ligunnder unnd varunnder.

So ich jetzo hab unnd khunfftiglich uberkhumen mag nichtß ausgenomben, zuegesagt unnd versprochen hab, zuesag unnd versprich auch hiemit wissenntlich, in crafft ditz Briefs, also das ich alles das, so mir sein Khönigliche Majestät in bemelter instruction unnd bestallunng, auflegt auch ainem eerlichen unnd getreuen hauptman und dienen woll zuesteet unnd geburt in allen punncten unnd articln gehorsamblich nachkumben geleben unnd volziehen auch nichts darwider in khainen weg thuen oder handlen soll noch will an geverde.

Des zu warem urkhunndt, hab ich disen revers brief mit meinem aignen pedtschadt verfertigt und zu merer gezeuknus der sachen den Wolgebornen her herrn Juliussen Graven zu Hardegg, Glatz unnd im Machlanndt, meinen gnedigen herrn etc. mit vleiß erpeten.

Das sein gnadt derselben innsigl auch hiefur gedruckht hat. Doch seinen gnaden, derselben erben unnd innsigl anschaden.

Beschehen am andern tag des monadts Martÿ. Im funffzehnhundert funffzigisten (sic) jare.

---

⁸⁷ H: An diesen allen beschicht vilgedachter irer Kayserliche Mayestät und unser gnedigen willen und mainung. Geben in der Statt Wien den zehenden tag Januarÿ. Anno vier und achtzigsten. Ernst. Ad mandatum domini archiducis proprium: David Ungnad mp. H? Mikhart? mp. David Udnad von Weissenwolf und Sonnegg báró, a Haditanács elnöke 1584–1599 között. Regele, Oskar: Der österreichische Hofkriegsrat 1556–1548. Wien, 1949. 73. p. Az aláírások credetick.

3.

Bestallung N. egri fegyvermesternek feladatainak ellátásáról.

Bécs, 1568. február.

[Hans Volradt murányi fegyvermesternek a fegyvermesteri és a bognári feladatainak ellátásáról. 1568. március 5.]⁸⁸

[1.] Miksa [császár] jelen sorokkal kinevezi N-t Eger várának fegyvermesterévé. Köteles engedelmeskedni az uralkodónak, a Haditanácsnak, a legfőbb fegyvermesternek és tanácsosának Frantz von Poppendorfnak és Forgács Simon egri főkapitánynak vagy utódjaiknak. [V: Murányba kinevezi Hans Volradtot, ahol kapitánya Maskó Menyhért lesz.]

[2.] Tartozik mindenkor az ő utasításait teljesíteni, semmilyen parancsot vagy kellemetlenséget, amely vizen, földön, táborban és ostromkor neki kiadnak, nem tagadhat meg, ahová az csak szükséges, fegyvereket és tűzérségi felszereléseket kell készítenie. Cselekedjen az uralkodó hasznára, amelyre esküdni is köteles.

[3.] Mindezekért visszahívásáig havonta 30 nappal számolva 8 rajnai forintot kap 1567 november elsejétől az egri jövedelmekből a főkapitánytól. [V: Havi 12 rajnai forintot kap a Haditanácstól 1568 február 15-től, amelyért köteles a hadszertár bognár teendőit is ellátni.]

[1.] Wir Maximilian Bekhenen hiemit offentlich und thuen khundt aller meiniglich des wir unser getreuen N.⁸⁹ zu unser püchsenmeister in unser vessten Erla⁹⁰ auf unser wolgefalln angenumen und bestellt haben, wissentlich und in Crafft diß brieffs also und der gestallt, das er unns treulich dienen, und nach uns unnd unsern verordndten hofkriegsräthen, auf unsern Rath und obristen zeugmeister unserer Khünigreich, Fürstenthumben und Lande, und getreuen lieben Frantzen von Poppendarf (sic!), oder wer der jeder zeit sein wurdet, auch unsern obristen zu

---

88 Az utasítást eredetileg egy ismeretlen egri fegyvermesternek adták ki. A Haditanács iratai között megőrzött példányon az egri tüzére vonatkozó részeket kihúzták és vagy széljegyzetben, vagy a sorok fölé írva egészítették ki a szöveget a murányi fegyvermester számára.

V: Bestallung für Hanscn Volssradt puchsenmaister auf Muran als püchsenmeister dd. 15 februar 1568 [kihúzva: in simili] wonbey ihren condition deren neben der Püchsenmeisterey auch der wagner handwerckh versehen solle. ÖStA KA Bestellungen No. 166.

89 V: Hanscn Volsradt

90 V: Muran.

*Erla Simon Forgach*⁹¹, oder *den wir zu ainem obristen dahin verordnen werden*⁹², sein vleissig aufsehen haben,

[2.] Iren bevelch unnd beschaiden yeder zeit fürderlich nachkhinnen? syh?, auch? wider alle unsere widerwertige niemandts ausgenumen, auf wasser und land auch in Vheldt unnd besatzungen, wohin sein begert wurdet, mit schüessen, feuerwerch machen, und in all ander weg willigehlich und gehorsamlich prauchen lassen und allenthalben unsern nutz unnd frumen fürdern, den schaden aber wharnen und wenden, und sonst alles anders thuen soll, was ain getreuer dienner und puchsenmaister, seinen herrn zethuen schuldig ist, unnd er unns desthalben angelöbt und geschworen hat.

[3.] Darüber haben wir Ime monatlich, biß auf unter widerrueffen, und edes monath besonder alerzeit 30 tag für ain monath, [*bis auf unser*]... zuraiten 8⁹³ f reinisch den gulden zu fünfzehen Patzen oder 60 kreuzer gerechnet aus unsern *einkhomen daselbst landt unsers derwegen an obgedachten unsern obristen zu erla auf/sgingen bevelchs*⁹⁴ von dem *ersten*⁹⁵ tag *November*⁹⁶ nachst verschienen [*Jisten Jars* anzuraichen⁹⁷ volgen und bezallen zulassen bewilligt, und zuegesagt⁹⁸ gnediglich unnd on geverdn,

Mit urkundt ditz brieffs, Geben Wien den [...] 5 *februarii*⁹⁹ anno 68 isten.

91 V a sor fölött: hauptman daselbst Melchior Maschko.

92 V: wen wir khünftiglich zu ainem hauptman dahin verordnen machen.

93 V: 12.

94 V: Kriegszalabt.

95 V: 15.

96 V: februar.

97 Innen V többlete: neben anderen unsern kriegsleuth daselbst gegen seinen gepürlichen quittung.

98 Innen V többlete: doch der gestaldt Er neben der püchsenmeistereci auch des wagner handtwerkh in zeghauß verschen solle.

99 V: Martii.

